

KÜLTÜREL MİRAS VE MÜZİK: TÜRKİYE’DE MÜZİK ARŞİVİ SORUNSALI VE DÜNYADA MÜZİKAL MİRAS YÖNELİMLERİ

Serdar ERKAN

Özet: UNESCO’nun ve diğer ulusal/uluslararası kuruluşların gündemlerinde yer alan başlıca konulardan biri müzik kültürlerinin korunması ve yaşatılmasıdır. 20. yüzyıl başlarından itibaren kültür araştırmacılığıyla meşgul olanların “ölmekte olan bu kültürü korumalıyız” şeklinde farkındalık bildirdikleri bu kültürel yok oluşa karşı savunma yöntemlerinin neler olması gerektiğiye henüz etkili bilimsel platformlarda yeterince ele alınmış değildir.

Bu çalışmamızda hem ülkemizde mevcut uygulamalardan ve hem de dünya çapında bilinen uygulamalardan yola çıkarak müzikal kültürlerde neyin, nasıl ve ne amaçla korunması gerektiğine dair bir değerlendirme yaparak Türkiye’nin kültür politikalarında müziğin çeşitliliği ve korunması için ne tür değişiklikler ve yenilikler yapılabileceğini gündeme getireceğiz.

Anahtar kelimeler: Somut olmayan kültürel miras, kültürel ifadelerin çeşitliliği, sürdürülebilir müzik kültürleri, Proaktif Arşivcilik, yerel müzik kültürleri.

Cultural Heritage and Music: Problem of Musical Archive in Turkey and Tendencies of Musical Heritage in the World

Abstract: Protection and sustentation of musical cultures is one of the leading topics in agendas of associations such as UNESCO and other national/international co-operators. Since the beginning of 20th century, the ways of struggle against cultural extinction, on which cultural researchers presenting their awareness by stating “we should protect this dying culture”, still has not been considered elaborately on efficient scientific platforms.

In this paper we shall make an assesment on what, how and on what purpose the musical cultures may be taken under protection by drawing a critique on present practises from Turkey and international area of study, and shall bring forward what kind of innovations and renovations may be made on Turkey’s cultural policies.

Key words: Intangible cultural heritage, diversity of cultural expressions, sustainable music cultures, Proactive Archiving, local music cultures.

Giriş

Bilindiği üzere Türkiye’de müziğin halk kültürünün bir ürünü ve halkın ifade araçlarından biri olarak görülmesi, diğer bir deyişle kültürel miras olarak ele alınması, 20. yüzyılın henüz başlarında bireysel fikirler olarak gelişip kurum politikaları hâline gelen, halk kültürünün araştırılması yöntemleri ve neden araştırılması gerektiğine dair söylem ve fikirler aracılığıyla temellerini kurmuştur. Kültürle alakalı ilk ve devamında günümüze kadar gelen söylemlerin “koruma” güdüsü taşıdığı kolaylıkla gözlenebilir.

Kültürü koruma gayesinde öngörülen ulusal çıktıların tasarlanması yaklaşık yüz yıldır Türk Kültürü çevrelerini uzun soluklu ve hâlen devam eden, çoğu yazıya aktarılmış düşünsel çabalara itmektedir. Koruma ve yaşatma odaklı uygulama çabaları kendine kurumsal-özerk farklı mecralarda yer bulmakta, kültürün yaşatılması ve korunması için alınması gereken önlemler akademi işi yazıların çoğunda hiç değilse derkenar olarak bulunmaktadır.

Temel odaklarını ulusal kimlik ögesi olarak “halk kültürü ve ürünlerinin” oluşturduğu Türk Yurdu, Türk Ocakları, Türk Halkbilgisi Derneği ve Halkevleri gibi, resmî birer yayın organına sahip kültürel kurumlar ile uygulamaya yönelik ilk girişimler sayılabilecek Devlet Konservatuarları, Millî Eğitim Hars Dairesi Başkanlığı, Üniversite kürsüleri ile TRT ve Kültür Bakanlığına bağlı birimlerin ülkemizde kültürel miras konusundaki *temel uygulama bilincini* oluşturduğu bilinmektedir.

Diğer taraftan, halk kültürünün akademide ele alınır hâle gelmesiyle yaygınlaşan müzik araştırma ve eğitim faaliyetleri de günümüze kadar artan derecelerde gelişerek, lisansüstü seviyede tezler aracılığıyla halk müziğinin tespit, sınıflandırma, yorumlama sorunları üzerine çalışmalar ortaya konulmuştur.

Konumuz, tarihçesi iyi bilinen ve bilimsel çalışmaların temelini oluşturduğu bilinen kişi ve kurumlara ait girişimlerin kronolojisini ele almak değil, kültür araştırmalarının bir yüzyılı doldurduğu ülkemizde müziğin, özellikle sözel aktarım aracılığıyla varlığını sürdüren ve özel bir bilgi bütünü oluşturan halk müziği geleneğinin ve bu geleneğin ürünü olan müziklerin derlenmesi yoluyla elde edilen ses kayıtlarının arşivlenmesi politikalarının amaçlarının ve çıkmazlarının ele alınması olacaktır.

Yaşayan kültürlerin bilimsel ve kültürel planlama odaklı politikalarla kayıt altına alınması neticesinde oluşturulan etnografik ses arşivleri yüz yılı aşkın bir süredir kültür endüstrisi üreticileri dışında sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarına hizmet etmektedir.

Ses kaydının, bir kültürü kayıt altına alma amacıyla Walter Fewkes tarafından 1890 yılında kullanımının ardından, işlevselliği açısından yaygınlaşması ve derleme kayıtlarının korunma ihtiyacının ortaya çıkması dünya genelinde ses arşivlerinin kurulmasına öncülük etmiş; Viyana’da Sigmund Exner’in kurduğu Fonogram Arşivi (1899), Berlin’de Carl Stumpf tarafından kurulan Fonogram Arşivi (1900), Roma’da Discoteca di Stato (1928), Paris’te Musee l’Homme (1930), Moskova’da M. I. Glinka Devlet Müzik Kültürü Müzesi (1937), Paris’te Ulusal Fonotek Müzesi (1938), Washington’da Kaydedilmiş Ses Bölümü (1940), Indiana’da Geleneksel Müzik Arşivleri (1948) gibi arşivler bünyelerinde dünyanın farklı yerlerinden derlenen sesleri barındırmaya başlamıştır.

Bugün dünya üzerinde kaç adet ses arşivinin olduğu muammadır ancak, bu konuda kurulan ortak girişimlerden biri olan IASA’nın (Uluslararası Ses ve Görsel-İşitsel Arşivler Kuruluşu) 82 ülkede 150’yi aşan resmî arşiv için üyelik sistemi dâhilinde kılavuzluk görevini üstlendiğini belirtmek sanırım arşivciliğin önemi ve buna dayalı olarak ortaya çıkan kurumsallaşmanın hacimlerini anlamak için yeterli olacaktır¹.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKUM) web sayfasında bu farkındalığı şöyle dile getirmektedir;

Dünyanın her yerinde bir yüzyıl geriye giden sayısız arşivler bulunmaktadır. Bu eski kayıtlar dijital ortama aktarılmadıkça bozulma riski altındadırlar ve belki kalıcı olarak yok olacaklardır. Dijitalleştirme süreci bu belgelerin düzenli olarak tanımlanmasını ve envantere aktarılmasını sağlar (*Performing Arts*).

Günümüz kültür bilimi çalışmalarında arşivlerdeki kayıtların yalnızca masa başında ileri derecede planlanmış akademik retoriklere malzeme olması ve değişen politik yapılara bağlı olarak bürokratik değişimlerle erişilebilirliğinin kontrol altında tutulmasına karşı fikir akımları gelişmektedir. Çeyrek yüz yıldır dünyanın farklı yerlerindeki ses arşivlerinin kültürel canlandırma ve uygulamalı halkbilimi/uygulamalı etnomüzikoloji alanlarında nasıl değerlendirilebileceği üzerine yapılan çalışmaların sayısı gittikçe artmaktadır. Evrensel biçimde uygulanan, kaybolmaya yüz tutan kültürleri kayıt altına alma pratiği ve bunun üzerine şekillenen söylemler, kültürel ifadelerin çeşitliliğini sağlamak ve kültürleri yaşatmakta arşivlerin rolünü ele alan çalışmalara doğru gelişerek güncelliğini korumaktadır. Tartışmanın bu yöne doğru ilerlemesinde akademinin birbiri üstüne kurulan kültürel canlandırma söylemlerinin olduğu kadar Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin de aktif rol oynadığı gözlenmektedir.

Diğer taraftan, kültür içerikli yayınların üretimi artık gözle görülebilecek derecede kurumların tekelinden çıkmıştır. İnternete erişimi bulunan herkes dilediği takdirde kültürel içerikli paylaşımlarını aracısız gerçekleştirebilmekte; tüketiciler ve aynı kanaldan faydalanarak kültürel endüstri üreticileri kes-yapıştır modeline uygun şekilde kendi kültürel tercihlerini yaşayabilme/yaratabilme/pazarlayabilme özgürlüklerini kullanabilmektedirler. Yalnızca “koruma” odaklı çalışan ses arşivlerinde bulunan malzeme ülkelerin bürokratik çıkmazları nedeniyle süreç dışı kalmakta, dijitalleştirilse dahi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Kültürün yaşaması, nihayetinde tam

¹ Ayrıca, Schüller (2004), dünya genelinde 250 arşivin durumunu teknolojik yeterlilik bakımından gözden geçirmiştir.

olarak bu süreç içerisinde tüketilebilir malzeme olarak mevcut olmasına bağlı değil midir?

Sesi Tanımlamak

Müzikeyi'nde devam eden öğrencilerin eğitiminde en önemli rolü oynayacak şeylerden biri de gramofondur. Şehirde, öğrencinin her zaman dinleyeceği orkestra veya koro konserleri yahut saz resitalleri olmadığından –esasen bu bütün Türkiye için böyledir- öğrencilerin mümkün olduğunca çok eser dinlemesi ve tanınması ancak gramofonla sağlanabilir (Gazimihal, 2006, s. 129).

Gramofon icat olunmasaydı Etnomüzikoloji asla bağımsız bir disiplin olarak gelişmezdi... (Seeger, C., 1986).

Tartışmanın temelini oluşturabilmek için önce kültürel miras ve kültürel miras olarak sesin ne olduğuna dair bir algı çerçevesi oluşturmak işe yarayabilir. 17 Ekim 2003 tarihli Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde yer alan;

...toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*).

tanım, sözleşme bütününde koruma kavramını da muhtemel uygulama alanlarıyla birlikte ele alması ve tartışma zeminini sağlaması bakımından işlevseldir. Biz de, tartışmalı bulduğumuz noktaları çalışmamızın sonunda vermekle birlikte, bu tanımı kültürel mirası tanımlamak üzere kullanacağız.

Bunun yanında ortaya konulan bir tanım, ele alınacak problemin (bizim durumumuzda Türkiye'de kayıtlı müzikal miras) mevcut tanımdan yola çıkılarak algılanmasını sağlamaktan ziyade ele alınan problemler neticesinde tanımın kapsamadığı, özellikli durumlar açısından eksik bıraktığı noktaları da bünyesine dâhil ederek varlığını sürdürebilir.

Ses kaydı, en yalın hâliyle insan sesinin bir kayıt aracı vasıtasıyla fiziksel ortama kaydedilmesi neticesinde ortaya çıkan nihai ürün olarak düşünülebilir. Ancak bu hâliyle kültürel miras olup olmadığı açık değildir, bir başka deyişle herhangi bir yere (örn. şehir merkezinde bir nokta/köy meydanı/bir evin odası) rastgele bırakılan kayıt cihazıyla yapılacak ses kaydının kültürel miras olma niteliği tartışma konusu olacaktır. Yukarıda verilen kültürel miras tanımıyla

beraber ele alındığında ses kaydı (hâlen müzik ifadesini kullanmış değiliz), toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları sesleri içeren kayıtlar olmak durumundadır.

Bu ses kayıtlarına destan, halk hikâyesi, masal, fıkra, atasözü gibi halk edebiyatı türleri ile dans ve müzik icraları; topluluk, grup ve bireylerin kültürel mirasları olarak gördükleri her şey dâhil edilebilir görünmektedir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması sözleşmesinin 2. fıkrası bu durumda kültürel miras olarak görülebilecek unsurları 5 maddede ele alarak bir sınırlama getirmeye çalışmaktadır;

- a. Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenek ve anlatımlar;
- b. Gösteri sanatları;
- c. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler;
- d. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar;
- e. El sanatları geleneği (*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*)

Çalışmanın sınırlarını da gözeterek Türk Halk Müziği ses arşivlerinde bulunan materyali, arşivleme çalışmalarını gerçekleştiren mevcut kurumları da dikkate alarak, işlevselliği bakımından şöyle tanımlamak mümkündür;

Bilinen hâliyle erken Cumhuriyet döneminde başlanan derleme faaliyetleri kurumsal derleme faaliyetleri olarak görülür. Bu durumda mevzubahis kayıtlar, derlendikleri dönemlerin ulusal kültür politikaları neticesinde muhteşem zahmetlerle derlenerek tespit edilen, belirli (?) bir kısmının yazılı dökümlerine ulaşılabilen, Anadolu ve çevresinden elde edilen, Türk müzikal belleğinin yaklaşık 100 yıllık kültürel miraslarıdır.

Bu mirasın nerelerde olduğu ve ne koşullarda Türkiye’nin kültürel belleğine yeniden kazandırıldığı mevzusu ise tartışmanın Türkiye ayağını oluşturmaktadır.

Türkiye’de Ses Arşivciliği

Türkiye’de sahadan derleme yöntemiyle oluşturulmuş ses arşivlerinin tarihi doğrudan Türkiye’de halkbiliminin tarihçesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu tarihin ses kayıtlarını ihtiva eden ve Türkiye’nin ulusal ses mirasını oluşturan önemli kurumları ise Dar’ül Elhan, Ankara Devlet Konservatuvarı, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, Kültür Bakanlığı Belgeliği, Milli Kütüphane Arşivleri’dir. Şimdi sırasıyla bu kurumları ve arşiv çalışmalarının tarihçelerini, amaçlarını ve güncel durumlarını ele alacağız.

Osmanlı Devleti döneminde kurulan Dar'ül Elhan'ın² Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görev yapmakta olan öğretmenlere anket göndererek halk müziği derlemeleri yapmaları bu tarihenin ilk adımı olarak görülmektedir ancak bu derlemelerde kayıt cihazları kullanılmamış, yazı yoluyla derlemeler somutlaştırılıp ilgililerine iki defter hâlinde aktarılmıştır. Darül Elhan tarafından gerçekleştirilen ikinci derleme Sezai ve Seyfettin Asaf kardeşler tarafından 28 Ağustos 1925 tarihinde başlanan derlemelerdir ki yine derleme sonucunda 1926 yılında “Yurdumuzun Nağmeleri” adlı bir kitap yayınlanmıştır (Asaf & Asaf, 1926). Buraya kadar halk müziği derlemelerinde ses kaydı yapılmamış, ancak bu türden bir derleme faaliyetinin çoğu açıdan verimsiz görülmesi neticesinde Paris'ten getirilen fonograf cihazıyla derlemelere devam edilmiştir. Netice olarak 1926-1929 yılları arasında yapılan derleme faaliyetlerinden elde edilen 670 türkü, 12 defter hâlinde yayımlanmıştır (Kolukırık, 2014). 1927 yılında İstanbul Belediye Konservatuarı adını alacak bu kurumun derleme kayıtlarının İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı'na verildiğini, ancak zamanında 30.000 olan plak sayısının 4000'e kadar düştüğünü öğreniyoruz (Şenel, 2016).

Ses arşivleri açısından önemli görülebilecek ikinci kurumsal girişim Millî Eğitim Bakanlığı himayesinde Ankara Devlet Konservatuarı tarafından 1937-1952 yılları arasında gerçekleştirilen derleme faaliyetleridir ki Muammer Sun'un ifadesiyle 8000 kadar “folklor müziği” (1967, s. 4607), Ülkütaşır'ın (1973, s. 82) ve Elçi'nin (Elçi, 1997, s. 16) ifadesiyle 10000 civarında ezgi kaydedilmiştir.

Ankara Devlet Konservatuarı ses arşivi Türkiye'de halk müziği kültürünü doğrudan etkileyen arşivlerden biri olmuştur çünkü yapılan derlemeler Yurttan Sesler korosunun repertuarını oluşturmaktadır (Elçi, 1997, s. 16). Muzaffer Sarısözen tarafından Konservatuar arşivinde bulunan kayıtlardan notaya alınan eserler yine onun ilk olarak 1941'de radyoda yayınlanan “Bir Halk Türküsü Öğreniyoruz” programıyla ve sonrasında 1946'dan itibaren kurucusu olduğu ve şefliğini yürüttüğü Yurttan Sesler topluluğu tarafından radyoda yayınlanarak yayınların ulaştığı her yerde ulaştırılmıştır.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'na bağlı arşivlerin temelini Muzaffer Sarısözen aracılığıyla Ankara Devlet Konservatuarı arşivlerinin sağladığını söylemek mümkündür. Ülkütaşır (1973, s. 96) ve Elçi (1997, s. 82) Ankara Devlet Konservatuarında bulunan arşivlerin bir kısmını TRT Müzik Dairesi ile Kültür Bakanlığına bağlı, bugün adı Bilgi Belge Merkezi olan Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün kendi adlarına çoğalttıklarını belirtmektedir.

² Dar'ül Elhan'ın tarihi ve yapısı hakkında bk. (Kolukırık, 2014).

Bugün bu arşivlerin durumu hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte 1984 yılında Hacettepe Üniversitesi’ne devredildiği tahmin edilmektedir.

Çalışmamız çerçevesinde ele alınması gereken diğer iki kurum 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu maddelerine göre derleme, bağış ve satın alma yoluyla halk müziği ses kayıtlarını arşivleme faaliyetinde bulunan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile Kültür ve Turizm Bakanlığıdır.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun ilki 1-15 Eylül 1967’de olmak üzere başlattığı halk müziği derleme faaliyetleri arşivlerin geliştirilmesinde önemli adımlardan birini oluşturur. TRT’nin bu ilk derleme gezisinde 324 bant kaydı yapıp 1738 parça derlendiğini öğreniyoruz (Sun, 1967, s. 4607).

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna bağlı arşivler 20.10.2009 tarihli Resmî Gazete’de “Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik”e bağlı olarak çalışmalarını bugün de sürdürmektedir. Bu yönetmeliğin 19/a ve b maddeleri arşiv dairesinin görevleriyle alakalı olarak ele alınabilir. Bunlar;

(Madde 19/a) kurumun yayım yayın sürecinde üretilen her türlü görsel ve işitsel yayın materyalinden ilgili mevzuat çerçevesinde uygun görülenlerin yeterli ayrıntıda içerik çözümlemesini de yaparak arşivlenmesini, korunmasını, saklanmasını, tekrar kullanılmasını ve güvenliğini sağlamak

“(Madde 19/c) kurum içi ve dışındaki kullanıcılara yönelik arşivlerin kullanımına ilişkin hizmetleri geliştirmek, uygulamak, koordinasyonu sağlamak” ve “yurt içi ve dışındaki yayım kurum ve kuruluşlarının arşivleriyle, kurum yayım arşivlerinin internet dâhil medya ortamlarında değişimi, araştırma, sorgulama ve izleme yapılabilmesini temin etmek için gerekli işbirliklerini geliştirmek ve gerçekleştirmek” durumundadır.

Halk müziği ile doğrudan alakalı olan Müzik Dairesi Başkanlığının arşivle bağlantılı olan görevi ise şu şekilde tanımlanmıştır.

Madde 16/f: Yayınlarda kullanmak ve gelecek kuşaklara aktarmak açısından, nitelikli müzik icralarını ve dokümanlarını saklamak, kurum arşivine göndermek; bunların içerisinden uygun görülenlerden veya yeni üretimlerden derlenecek müzik materyallerini kültür hayatına kazandırmak (*Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik*).

TRT arşivlerinden faydalanma usulleri yönetmeliklerle belirlenmiş olup belirli bir ücret karşılığıdır. TRT, “Arşivden Satış Yapılacak Ürünler İçin Uygulanan Prosedür” ile arşivden satış usullerini belirlemiştir.

Bugün TRT arşivlerinde ne kadar derleme kaydı bulunduğuna dair, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Halk Müziği Müdürlüğü resmi internet sayfasında hizmete

sunulan (TRT Müzik Dairesi Başkanlığı. *Türk Halk Müziği ve Oyunlarından Sorumlu Müdürlük*) kataloglar³ haricinde bilgi bulunmamaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı arşivler, yürürlükte bulunan 16.04.2003 tarih 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun'un içerisinde, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün görev tanımları arasında

(Madde 13/a): “Güzel sanatlar alanında bilimsel araştırma, inceleme, yayınlar yapmak, arşiv kurmak, geliştirmek ve faydalanılmasını sağlamak” ile

(Madde 13/b): “halk kültürlerinin, halk edebiyatı ve tiyatrosu gelenek, görenek ve inançları, halk müziği ve oyunları, sanatları, mutfağı, giyim, kuşam, süsleme ve benzeri bütün dallarında araştırma, derleme, inceleme ve diğer bilimsel çalışmaları yapmak, yaptırmak, yayımlamak, tanıtmak” şeklinde (*Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun*) tanımlanmıştır.

2004 yılında ilgili kanunda yapılan değişiklik ile Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin kabulü devlet nezdinde bu kanun ile uygulamaya konulmuştur. Buna göre, adı anılan birimin görevleri arasına “13/c: Somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, arşivlenmesi, tanıtımı, tescili, bu kapsamda tespit ve tescil kurullarının oluşturulması, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında bu konuda koordinasyonun sağlanması, işbirliği geliştirilmesi” maddesi de eklenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2003).

Bakanlık, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi Hizmetleri Yönetmeliği'nde satış usullerini belirtmiştir. Bakanlık arşivlerinde mevcut kayıtlar hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Bu noktaya kadar Türkiye'de toplu ses arşivlerinin bağlı bulunduğu kurumların hukuki dayanakları ve iç tüzükler/yönetmeliklerle belirlenmiş davranış biçimlerini ele almaya çalıştık. Görüleceği üzere kanunlarla ve devlet gelirleriyle kurulan arşivler, kültürün sahibi olan halkın bu arşivlerden faydalanması için gelir beklemektedir.

Bugün Kültür ve Turizm bakanlığı bünyesinde hizmet veren Millî Kütüphane'ye bağlı müzik arşivi ise unutulma derecesine varmış, kuruluş aşamasında misyon ve vizyon sahibi görünen önemli bir arşivdir. Arşiv, Adnan Ötügen'in Ankara Üniversitesi'nde verdiği kütüphanecilik kurslarına (1940-54) katılarak ülkenin bir müzik arşivine sahip olması gerektiğine inanan Devlet Operası sanatçısı ve müzik öğretmeni Ahmet Borçaklı'nın çabalarıyla 26.3.1958

³ Bu kataloglarda toplam 4989 kırık hava, 26 sayfalık bir oyun havaları listesi ve 682 adet uzun havanın isimleri, yöresi, kaynak kişisi ve derleyen bilgileri mevcuttur.

tarihinde kurulmuş; malzeme temini, tasnifi, sunumu konularında günün şartlarına nazaran ileri denebilecek bir çalışma düzeniyle hizmet vermiştir. Ancak, Borçaklı’nın aktardığına göre arşiv, derleme ekibi teşkil edilememesinden ve yerli plakları derleme imkânı sağlayacak olan kanunun çıkarılmamasından dolayı gelişmemiştir (Borçaklı, 1968, s. 162). 1968 yılında arşivde 85 derleme bandı olduğu bilgisi verilmekle birlikte bugün bu kayıtlara üyelik sistemiyle kütüphane içi kullanım şeklinde ulaşılabilmektedir.

Millî Kütüphane Kitap Dışı Materyal Şube Müdürlüğü’nün 1928-1960 arası satın alma ve bağış yoluyla elde ettiği Taş Plak Koleksiyonu’nu internet üzerinden üyelerinin hizmetine açması zikredilmeye değer, ümit vadeden ve örnek olması gereken girişimlerin ilki sayılabilir.

Üniversiteler adına yapılan derleme çalışmaları da yine yukarıda belirtilen kurumlarla aynı kaderi paylaşmakta; günümüzde bu derleme kayıtlarının nerede ve kimlerde olduğu gibi sorular yanıtlanamamaktadır. Bunların başında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim görevlilerinden Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz ve Muhan Bali’nin Doğu Anadolu’ya yaptıkları derleme gezilerinin mahsulleri gelmektedir. Ne Başgöz (1946) ne de Boratav (1946; 1947) derlemelerin ses kayıtları ile ilgili bilgi vermemekte ise de Muhan Bali, dünyada Türk Halk Edebiyatıyla ilgili derlenmiş en büyük malzemenin bu iki ismin ve Londra’da C. S. Mundy’nin ellerinde olduğunu belirtmektedir (Bali, 1971, s. 590)

Muhan Bali, Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü adına yapılan derlemelerde “bilimsel usullere uygun olarak derlenmiş” 44 bant destan, 33 bant halk hikâyesi, 11 bant masal, 19 bant âşıkлар bayramı kaydı, 16 bant saz şairleri, 6 bant türkü ve 12 bant değişik konular olmak üzere toplam 147 bandın tasnif edildiğini ve toplamda 267 bandın bahsedilen üniversite arşivlerinde olduğunu belirtmektedir (Bali, 1971, s. 590-591). Ancak günümüzde bu bantların akıbeti hakkında da bilgi bulunmamaktadır.

Üniversite arşivlerinden bir diğeri, Uysal-Walker arşividir. Bu arşiv, Ankara Üniversitesi’nde geçici olarak görev yapmakta olan Texas Teknik Üniversitesi’nde görevli Prof. Dr. Warren S. Walker ve eşi Barbara K. Walker ile Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal’ın 1961-1974 yılları arasında gerçekleştirdikleri derleme gezilerinden elde edilen 3000 kadar malzemeyi kapsamakta (Uysal, 1981) ve günümüzde “Türk Öyküleri Sandığı” ismiyle internette hizmet vermektedir.

Bir diğer arşiv, Saim Sakaoğlu’nun varlığını bildirdiği, Konya Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi’ne hediye edilmek üzere derledikleri 500 kadar kaset kayıtdır (Sakaoğlu, 1992). Yine bu kayıtlarla ilgili bilgi mevcut değildir.

Ülkemizde üniversitelere ve araştırma merkezlerine bağlı başka müzik arşivleri de vardır. Bunlar, Ege Üniversitesi DTMK Görsel-İşitsel Arşivi, KTÜ Karadeniz Müzik Arşivi, Yıldız Teknik Üniversitesi Vedat Kosal Müzik Uygulama ve Araştırma Merkezi, SDÜ Müzik Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi ve İTÜ TMDK Türkiye Halk Müziği Araştırmaları Merkezi'dir. Ancak yine, devlet kurumlarına bağlı arşivlerdeki duruma benzer şekilde bu arşivlerin de envanterleri konusunda saydam davranmadıkları, bilgi verme konusunda eksik kaldıkları görülmektedir.

Türkiye'de asıl sorunun müzikal mirasın henüz, "miras olduğu" kabulü dışında akademik ve kültürel planlamaya yönelik girişimlere yönlendirilmesini sağlayacak söylemlerin geliştirilmemiş olması olarak belirtilebilir. Dünya genelinde miras çalışmaları ve müzik disiplinlerinde gerçekleşen tartışmaların neler olduğuna dair genel bir durum değerlendirmesi yapmak, gelecekte ortaya sürülebilecek tartışmalar ve yönelimler hakkında bir temel oluşturabilir.

Dünya'da Müzikal Miras Tartışmaları

Müzikal arşiv mirasları üzerine söylemler çeşitli ülkelerden araştırmacıların, inceledikleri kültürlerden yola çıkarak gerçekleştirdikleri sayısız durum çalışmaları⁴ hâline gelerek çalışma alanının muazzam bir genişliğe kavuşmasını sağlamış; Merie-Teres Albert'in belirttiği üzere mirasın parçalara ayrılarak çalışılması (atomisation) bilimsel deneyimlerin de parçalara ayrılmasını (Albert, 2013, s. 13) beraberinde getirmiştir. Ancak, tümevarımsal bir yöntemin takip edilebileceği bu ortak akıl geliştirmenin bazı yönleri özellikle öne çıkmaktadır⁵. Bunlar genel olarak arşivlerin amaçları, hak sahipliği, envanter kurulması ve arşivlerin erişime açılması olarak sınıflandırılabilir. Çalışmanın sınırlarını gözeterek bu ortak yönlerden amaç ve paylaşım maddeleri üzerine durmak istiyorum.

Müzik arşivlerinin amaçlarını, alanın tarihi gelişimine dayalı olarak iki temel başlıkta ele almak mümkün görünmektedir. İlki, ülkemizdeki arşivlerin de kuruluşlarının temel amacını oluşturan ve ortak söylem hâlinde savunulan, kültürü koruma ve bilim yararına sunma; ikincisi ise henüz ülke olarak uygulamada ilk adımlarını tanımakta/tanımlamakta olduğumuz ancak söylem düzeyine ulaştıramadığımız toplum yararını gözetme, diğer bir deyişle arşivlerin ait olduğu kaynağa geri dönüşüdür.

⁴ Örnek olarak bk. (Kahunde, 2012), Uganda (Landau, 2012), Britanya'daki Marakeş Diasporası (Hilder, 2012), Sami Müzikal mirası (Margolies, 2011), Texas-Meksika Conjunto (Bendrup, 2015), Şili-Paskalya Adası (Easter Island).

⁵ Uygulamalı Etnomüzikoloji alanının şekillenmesini sağlayan dinamiğin ana unsurlarından birinin bu atomizasyon süreci olduğunu belirtmek gerekir

Kültürü koruma ve bilim yararına sunma

Müzik arşivciliğinin ilk amaçlarından biri, tartışmasız, kaybolmakta olan kültürleri kayıt altına almak, kırılğan ses kayıt ortamlarının korunması ve bilim adamları tarafından analiz için kullanıma açılmasıdır. Kültürel çalışma amaçlı olarak ilk ses kaydını 1890 yılında gerçekleştiren J. W. Fewkes’in;

...hızla kaybolmakta olan ırkların şarkı ve hikâyelerini korumanın yolu olarak [ses kaydının] gelecek araştırmalar için önemli bir rol oynayacağına inanıyorum (Fewkes, 1890, s. 257)

vurgusundan bu yana 125 yıldır ses arşivciliğinde temel güdünün değişmediğini görmek önemlidir. Müzik arşivlerinin ilk modeli olarak görülen Berlin müzik arşivinin ve bu arşivi model alarak kurulan diğer arşivlerin de bu amacı⁶ takip ettikleri görülmektedir. Ülkemizdeki arşivlerin kuruluş amaçları da yine aynı şekilde koruma ve bilim yararına sunma odaklıdır. Ancak, doğal afetler, savaş durumları, fiziksel koruma ortamının iklimlendirilmesi, kayıt ortamlarının güncellenmesi gerekliliği arşivlerin maruz kaldığı en büyük sıkıntılardan bazıları olarak görülmektedir. Mum plak, plak, bant, asetat bant, vinil bant, kaset, CD, DVD ve hatta hard disk gibi ortamların ömürlerinin kullanım ve saklama koşullarına göre kısa ömürlü olabileceği (Schüller, 2004) unutulmamalıdır. İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı arşivlerindeki plakların iklim şartlarından dolayı “eğildiklerini”, Ankara Devlet Konservatuvarında bulunanların ise daha iyi durumda olduklarını M. Şakir Ülkütaşır daha 1973 yılında (s. 83) haber vermektedir.

Arşivlerde depolanan bilginin bilimsel amaçlarla kullanımı bilindiği üzere müzikolojiden karşılaştırmalı müzikolojiye, etnomüzikolojiye ve ardından uygulamalı etnomüzikolojiye evrilen akademik yapının en önemli dinamiklerinden birini oluşturmuştur. İlkelerde müzik, müziğin kökeni, ezgi yapıları ve müzikten yola çıkılarak gerçekleştirilen birçok kültürel çalışma özellikle düzenli arşivlerden yola çıkılarak yapılabilmıştır⁷. Türkiye’de ise arşivler derlemeleri yoluyla yapılan yayınlar⁸ daha çok bilgilendirme amacı taşıyan nota yayınları sınıfındadır. Bugün Anadolu sahasında yapılan müzikal çalışmaların çoğu halen TRT ve Ankara Devlet Konservatuvarı arşivlerinden

⁶ Bk. (Seeger, A., 2002, s. 42; Christensen, 2002, s. 21; Simon, 2002)

⁷ Çok sayıda örnek arasından Richard Wallaschek (1893), Curt Sachs (1943), H.H. Roberts (1933) ve Lomax’ın (1978) çalışmaları örnek verilebilir.

⁸ Örnek olarak Dar’ül Elhan yayınlarından (Asaf & Asaf, 1926), (Dar-ül Elhan-İstanbul Konservatuvarı, 1927-1931) ve Ahmet Adnan Saygun’un (Saygun, 1938) çalışması zikredilebilir.

notaya alınarak yayınlanan türküler üzerinden gerçekleşmektedir ki bu nota sayısının 5000 civarı olduğunu belirtmiştik⁹.

Arşivlenen malzemenin millî kimliği oluşturan öğeler olduğu yönündeki algı küresel arşivcilik düzeyinde ele alındığında kimi zaman uygulanabilirliğini yitirebilmekte, sömürgeciliğe maruz kalmış üçüncü dünya ülkelerinde arşivler halkın istemediği kurumlar hâline gelebilmektedir¹⁰. Dünyanın birçok yerinde halk müziği arşivlerinin oluşturulmasını sağlayan temel dinamiğin sömürgeci politikalar olduğu düşünüldüğünden dolayı¹¹ kültürel miras üzerindeki algılardan birinin bu reddetme/kuşkuyla yaklaşma davranışı olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Seeger'in vurgusu da bu noktadadır;

Etnomüzikoloji ve arşivlerin kendisi ayrılmaz biçimde sömürgecilik döneminin bir parçasıdır. Ses arşivlerinin kurulması ticaretin güçlendiği ve Birleşik Devletler ile Avrupa'nın dünyanın her yerine politik açılımlarda bulunulduğu bir çağın parçasıydı. Her seferinde güdüler değişse de materyal zenginliğin, müzik çalgılarının ve dünyanın çoğu kaydedilmiş sesin Batı'da toplandığına kuşku yoktur. Benzer şekilde, kırsal kesimin fakir insanların müziği de orta sınıf şehirli tarafından korunur ve onların erişimine açıktır (Seeger, C., 1986, s. 266).

Günümüze gelindiğinde dünyanın çoğu bölgesindeki yerel arşivlerin, ellerindeki materyallerin toplanmasını sağlayan ve ulusça hatırlanmak istenmeyen politik dönemlerin izlerini silip ulusal kimliğe vurguyu ön plana çıkararak, deneyimlerini uluslararası alanda çalışmalarla (Etnomüzikoloji, folklor, arşivcilik ve SOKÜM çalışmaları) aktarmaya çalıştıkları görülmektedir.

Toplum yararını gözetme: Geri dönüş

20. yüzyılın son çeyreğine doğru dünya müzik arşivlerinin, gelişen teknoloji ve sömürgecilik sonrası gelişen yeni ulusal kimliklerin canlandırılması (revival) düşüncesinin ortaya çıkışıyla kurumsal yapılarını gözden geçirdiklerini söylemek mümkündür. Derlemelerin yapıldığı Batı toplumları içindeki diaspora mensupları ve ulusal kimliğini yeniden inşa etme sürecine giren sömürülen toplumlar kendi ulusal kimliklerini vurgulamak ihtiyacıyla arşiv kayıtlarının kopyalarını ulusal kütüphanelerde ve araştırmacıların kendi adreslerinde aramaya başlarlar.

Bu toplumsal talebe yanıt veren ilk örneklerden biri Amerikan Halk Hayatı merkezi Federal Silindir Projesidir ve derlemelerin ait oldukları toplumlara geri

⁹ Bk. 4 nolu dipnot.

¹⁰ Örneğin Huerta (2004, s. 161) ve Layne'nin (2004, s. 188-189) durum çalışmalarında aktardıkları üzere, Peru müzik arşivleri, sömürgeci politika yıllarını ve o yıllarda maruz kalınan kötü muameleyi hatırlattığı için halk tarafından reddedilmektedir

¹¹ Örneğin bk. (Nettl, 2010; Huerta, 2004; Layne, 2004; Mackinlay, 2015; Seeger, C., 1986, s. 266).

dönüşünü hedeflediği bilinen ilk çalışmadır. Bu çalışmada arşivlerin kopyaları derlendikleri bölgelere götürülerek/arşivlere davet edilerek sahiplerine teslim edilmiştir. Proje aynı zamanda web tabanlı olarak arşiv envanterini dünyaya sunan ilk arşivlerden biridir (Gray, 2002). Bu girişimin devamında çoğu tekil arşiv paylaşımı girişiminin şekillendiği gözlemlenebilir.

Arşivlerin halkın sınırsız kullanımına açılması akademik uğraşın da şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Çoğu durum çalışmasında zikredilen, Seeger’in;

Hiç kimse, koleksiyonlarının ne yönde kullanılacağını tahmin edemez. Bazıları kültürel ve politik hareketlerin yapı taşlarından biri haline gelecek; bazıları birilerinin efsanevi atasının sesini hayata getirecek; bazıları yetişmekte olan müzisyenleri güdüleyecek, bazıları sürgünün acılarını hafifletecek ve bazıları da dünya müziği yaklaşımlarını kökten değiştirmek için öncelikli kaynak olacak... (Seeger, C., 1986, s. 264)

sözleri ve arşivde bekleyen müzikal malzeme üzerinden geliştirilen akademik teorilerin müzikal malzemenin sahipleri tarafından aslında merak bile edilmediği yönündeki görüşleri (Seeger C., 1986, s. 266) arşivcilik algısının akademik düzeyde gelişimini hızlandırmıştır. A. Seeger da bugün bilim adamlarının bu arşivlerin kullanıcılarının yalnızca çok küçük bir kısmını teşkil ettiğini (Seeger, A., 2002, s. 43) ifade eder.

Etnomüzikoloji disiplini içerisinde bu yeni arşivcilik girişimlerinin etkileri disiplinin yeni bir çalışma alanına doğru genişlemesi şeklinde kendini göstermiş, Uygulamalı Etnomüzikoloji (Applied Ethnomusicology) alanı bu kurumsal dönüşüm hareketinin de büyük katkısıyla yeni bir çalışma alanı haline gelmiştir. Uluslararası Geleneksel Müzik Kurulu (ICTM) 2007’de Uygulamalı Etnomüzikoloji çalışma grubunu kurarak alanın tanımını;

Uygulamalı Etnomüzikoloji, akademinin olağan bilgi ve anlayışı genişletme ve derinleştirme amacı ile somut problemleri çözerek ve tipik akademik bağlamların içinde ve ötesinde çalışarak algılama amaçlarını bir adım öteye taşıyan, sosyal sorumluluk prensibiyle yönlendirilmiş yaklaşımın adıdır (*ICTM Study Group on Applied Ethnomusicology*)

şeklinde yapmıştır. Grup hâlen Uygulamalı Etnomüzikoloji alanının seyrini belirleyen etkili yapıya sahiptir.

Dönemin etkili isimlerinden A. Seeger’a göre insanlar arşivlerin bulunduğu yerlere gidemezler, arşivlerin onlara gitmesi gerekmektedir. Bu yüzden toplumların ihtiyaçlarını karşılamak için arşivler dağıtım ağlarını yeniden tasarlamalı, paylaşım için yeni metotlar geliştirmeli ve misyonlarını gözden geçirmelidirler (Seeger, A., 2002, s. 43).

Bu yeni algının, ilerleyen dönemlerde proaktif ve reaktif erişim¹² (Edmonson, 2004) gibi isimlerle tanımlanma düzeyine geldiği ve akademik kabul düzeyine eriştiğini söylemek mümkündür.

Arşiv materyallerinin toplumsal erişime süresiz/sürelili açılması yoluyla ortaya çıkan kültürel durumları inceleyen bilimsel çalışmalar¹³ paylaşılan arşivlerin işlevselliğini ele almakta; bu yönden geçmiş kültürel tanımların günümüzle karşılaştırılabilir hâle gelmesini, dolayısıyla alanın güncelliğini korumasını sağlamaktadır. Özellikle Ethnomusicology Forum dergisinin 2012/2 sayısı kurumsal arşivlerin halkla buluşturulması ve etkileri üzerinedir.

Günümüzde arşivlerini internet üzerinden dünyayla paylaşan kurumların sayısı gittikçe artmaktadır. Fransa, Musee de l'Homme'da bulunan, 1200 etnik ve sosyal gruptan derlenmiş 16000 kadar ses kaydını ücretsiz erişime (Sound Archives of the CNRS) açmıştır. Aynı şekilde Santa Barbara Kaliforniya Üniversitesi, kütüphanelerinde bulunan 10000 adet mum plağı ücretsiz erişime açmıştır (UCSB Cylinder Audio Archive). Tekil girişimlerin yanında ortak platformlara dönüşen, 6 milyon Euro bütçeli "Europeana Sounds" gibi 12 Avrupa ülkesinden 24 kurumsal katılımcı ile oluşturulmuş 505000 ses kaydını gibi organizasyonlar da mevcuttur. Europeana Sounds projesi, 2017 yılında 1 milyon arşiv malzemesini sunucularına yerleştirmeyi hedeflemektedir (*Europeana Sounds*). Örnekler çoğaltılabilir.

Müzikal arşivlerin ait oldukları toplumlarla yeniden buluşması üzerine yeniden şekillenen müzik arşivciliği çevresinde bilimsel çalışmalar daha çok kültür ve insan odaklı bir çalışma biçimi edinmiş görünmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarından itibaren ortaya konulan çoğu tekil durum çalışmasında¹⁴ amaca yönelik fikirler dile getirilmekte, arşivlerin her bir kültür için önemli tarafları öne çıkarılmaktadır. Bunların yanında doğrudan arşivlerin önemi üzerine yapılmış toparlayıcı nitelikte çalışmalar ise bu tekil durum çalışmalarından yola çıkarak tartışma alanının şekillenmesine, sınırların belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

¹² Proaktif erişim: kuruluşların kendileri tarafından başlatılan erişim biçimi; reaktif erişim: kuruluşun kullanıcıları tarafından biçimlenen erişim biçimi (Edmonson, 2004, s. 20)

¹³ Örn: (Landau, 2012; Bendrups, 2015; Feld, 2002; Ramsten, 2002).

¹⁴ Bk. 3 numaralı dipnot; ayrıca bk. (Harrison, 2010);

Arşivlerin paylaşımında genel olarak üzerinde durulan amaçları şöyle sıralamak mümkündür;

- Kültürel yok oluşun önüne geçmek
- İlgililerine bilimsel malzeme sunmak (Feld, 2002)
- Kültürel sürekliliği sağlamak (örn. Dans, müzik, ağız özellikleri) (Seeger, A., 2002)
- Kaynak kişiyi yaşatmak¹⁵
- Kültürel çeşitliliği savunmak
- Kültürel belleği sınırsız şekilde ait olduğu halkın kullanımına sunmak
- Toplumun eğitimi (Seeger, A., 2002, s. 44)
- Ulusal kimliği güçlendirmek (Feld, 2002)
- Kültürel ekonomiye katkıda bulunmak (Feld, 2002)
- Akademi-halk birlikteliğini kuvvetlendirmek (Feld, 2002)

Arşivlerin, yeni kültür politikalarıyla gündeme gelmesi amaçların tartışılmasını beraberinde getirirse de bu tartışmaların muazzam halkbilimi literatüründen faydalanarak yeni durumu ele almaya çalıştığı; diğer bir deyişle yeni bir durumu gelenekselmiş akademik tanımlarla somutlaştırmaya çalıştığı söylenebilir. Diğer taraftan, bu durum, alanın tarihi birikimini günümüzle birleştirmesi nedeniyle önemlidir. Geçmişte halkbilimine yönelik epistemolojik söylemler ile bugün arşivlerin ne işe yarayabileceği üzerine gelişen söylemlerin arasındaki tek fark ikincisinin daha somut bir uygulama alanına sahip olup akademik söylem desteğine ihtiyaç duymasındır.

Sonuç

Netice olarak, akademide yaklaşık 30 yıldır gelişmekte olan, arşivlerin işlevsizliği, sömürgecilik dönemi derlemelerinin kaynağına döndürülmesi tartışmaları ile veri teknolojisi ve dijital ortamlardaki teknolojik gelişmelerin internet ağındaki gelişmelerle paralel ilerlemesi arşivlerindeki materyallerin kullanım biçimini değiştirmekle kalmamış akademide özellikle kültürel miras ve etnomüzikoloji alanlarında yeni tartışma platformları oluşturmuştur.

Diğer taraftan mevzu bahis teknolojik gelişmeler arşivlerin tasnifi ve isteyenlere kullandırılması gibi süreçlerin üzerindeki ağır bürokrasi yükünü hafifletmiştir. Ancak burada korsan paylaşım olarak adlandırılan veri paylaşımı biçiminden farklı olarak bir kurumun kendi arşivindeki derleme malzemelerini çıkar gözetmeden, kendi geliştirdiği/mevcut paylaşım sistemleri aracılığıyla paylaşması söz konusudur. Çıkar gözetmeden paylaşılmaktadır çünkü bir ulus devlet modelinde olduğu gibi arşivdeki tüm derlemeler o ulusun dilinde değildir

¹⁵ (Seeger, C., 1986; Seeger, A., 2002, s. 43) Babasının ses kaydını onun hayaletinin sesiymiş gibi kullanarak liderlik yarışında güç iddia eden Xavante yerlisinin durumu trajikomik durumlardan biridir.

ve bunun paylaşım/fayda indeksini sorgulamak gönüllü oldukları takdirde akademik çalışmalara bırakılmıştır.

Veri işleme teknolojilerindeki gelişmelerin ilk meyvesi arşivlerde aranabilir envanterlerin oluşturulması olmuştur ki kütüphane ve benzeri oluşumlar¹⁶ mevcut kitap arama modüllerinden faydalanıp ellerindeki materyalin farkına varılmasını sağlamışlardır. Kültürel farkındalık yaratmanın ilk aşaması olarak görülen bu çalışma, diğer bir deyişle kültürel miras envanterlerinin çıkarılması daha sonra UNESCO'nun 2001 tarihli Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi'nde (*Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi*) yer alan "sanata, bilimsel ve teknolojik bilgiye dijital formda da dâhil olmak üzere eşit erişim ve tüm kültürler için ifade ve yayma araçlarına erişme olanağı" ve UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde "her taraf devlet, korumak için tesbit amacıyla kendi toprağı üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın bir veya daha fazla envanterini, kendi durumuna uygun olacak biçimde hazırlar. Bu envanterler düzenli olarak güncelleştirilir" (*Somut Olmayan Mirasın Korunması Sözleşmesi*) ifadeleriyle uluslararası düzeyde önem kazanmıştır.

Günümüz açık kodlu internet yazılımlarının bütünleşik yapısı hem mevcut arşivde istenilen kriterlere göre arama yapılabilmesini hem de istenilen arşiv materyalinin dijital olarak sahiplenilebilmesini mümkün kılarak arşivciliğin 125 yıllık yükünü almış, arşiv emekçiliğinin yükünün farklı yönere kaymasını sağlamıştır.

Takip edilen bu olgu etrafında Türkiye için yapılabilecekler listesi hâlihazırda kendiliğinden oluşmaktadır.

1. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması sözleşmesinde kabul edildiği üzere güncel envanterin çıkarılıp paylaşılması ve kültürel mirasın farkına varılmasının sağlanması.
 2. Kültürel miras üzerindeki bürokratik ve ideolojik çıkmazların önüne geçilerek daha saydam bir model benimsenmesi.
- Farklı yerlerde bulunan arşiv materyallerinin tamamen bu işe adanacak bir merkezde toplanmasını sağlamak.
3. Geleceğin Türk Dünyası Müzik Arşivleri için model ve merkez olma çabasında akademi-halk-devlet üçgeninde yapılacak projelerle çalışma evrenini canlı tutmak.

¹⁶ Örn., Indiana University Archives of Traditional Music, Berlin Staatliche Museen zu Berlin Phonogramm Archiv, Türkiye'de Milli Kütüphane vd.

Kaynakça

- Albert, M.T. (2013). Heritage Studies-Paradigmatic Reflection. *Heritage Studies, Volume 1: Understanding Heritage* (M.T. B, Albert, Ed.) içinde (ss. 9-17). New York: Walter de Gruyter.
- Asaf, S. ve Asaf, S. (1926). *Yurdumuzun Nağmeleri*. İstanbul: Milli Matbaa.
- Bali, M. (1971). Ses Bantlarıyla Tesbit Edilen Halk Edebiyatı. *Türk Folklor Araştırmaları*, 260, 590-591.
- Başgöz, İ. (1946). Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri Hakkında Bazı Notlar. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4(1), 97-101.
- Bendrup, D. (2015). Sound Recordings and Cultural Heritage: the Fonck Museum, the Felbermayer Collection and its Relevance to Contemporary Easter Island Culture. *International Journal of Heritage Studies*, 21(2), 166-176.
- Boratav, P. N. (1946). Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Dergisi*, 4(1), 85-95.
- Boratav, P. N. (1947). Folklor Arşivinin Bugünkü Durumu. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(3), 323-327.
- Borcaklı, A. (1968). Onuncu Yılında Milli Kütüphane Müzik Bölümü. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(3), 151-168.
- Christensen, D. (2002). Berlin Phonogramm-Archiv: The First 100 Years. *Music Archiving in the World* (G. Berlin and A. Simon, Ed.) içinde (ss. 19-31). Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung.
- Dar-ül Elhan-İstanbul Konservatuarı. (1927-1931). *Anadolu Halk Şarkıları-Halk Türküleri*. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Edmonson, R. (2004). *Audiovisual Archiving: Philosophy and Principles. Commemorating the 25th anniversary of the UNESCO Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisations.
- Elçi, A. C. (1997). *Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Europeana Sounds*. Europeana Sounds, 28 Ocak 2016 tarihinde <http://www.europeanasounds.eu/about> adresinden erişildi.
- Feld, S. (2002). Sound Recordings as Cultural Advocacy: A Brief Case History form Bosavi. *Music Archiving in the World* (G. Berlin and A. Simon, Ed.) içinde (ss. 59-65). Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung.
- Fewkes, W. J. (1890). A Contribution to Passamaquoddy Folk-Lore. *Journal of American Folklore*, 3(11), 257-280.
- Gazimihal, M. R. (2006). *Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Gray, J. (2002). Performers, Recordists and Audiences: Archival Responsibilities and Responsiveness. *Music Archiving in the World* (G. Berlin and A. Simon, Ed.) içinde (ss. 48-53). Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung.

- Harrison, K. (2010). *Applied Ethnomusicology : Historical And Contemporary Approaches*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars.
- Hilder, T. R. (2012). Repatriation, Revival and Transmission: The Politics of a Sami Musical Heritage. *Ethnomusicology Forum*, 21(2), 161-179.
- Huerta, V. A. (2004). Listening to the Andes. *Archives for the Future: Global Perspectives on Audivisual Archives in the 21st Century* (A. S. Chaudhuri and A. Seeger, Ed.) içinde (ss. 160-169). Calcutta: Seagull Books.
- ICTM Study Group on Applied Ethnomusicology. ICTM. 29 Ocak 2016 tarihinde <http://www.ictmusic.org/group/applied-ethnomusicology> adresinden erişildi.
- Kahunde, S. (2012). Repatriating Archival Sound Recordings to Revive Traditions: The Role of the Klaus Wachsmann Recordings in the Revival of the Royal Music of Bunyoro-Kitara, Uganda. *Ethnomusicology Forum*, 21(2), 197-219.
- Kolukırık, K. (2014). Osmanlı Devleti'nde İlk Resmi Konservatuar Olan Darülelhandaya Derleme ve Yayım Faaliyetleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35, 479-498.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun. KTB. 29 Ocak 2016 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4848.pdf> adresinden erişildi.
- Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi. UNESCO. 29 Ocak 2016 tarihinde http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kulturel_ifadelerin_cesitliliği/EVRENSEL_B%20L%20D%20C%20B%20R%20G%20E.pdf adresinden erişildi.
- Landau, C. (2012). Disseminating Music amongst Moroccans in Britain: Exploring the Value of Archival Sound Recordings for a Cultural Heritage Community in the Diaspora. *Ethnomusicology Forum*, 21(2), 259-277.
- Layne, V. (2004). The Sound Archive at the District Six Museum: A Work in Progress. *Archives for the Future: Global Perspectives on Audivisual Archives in the 21st Century* (A. S. Chaudhuri and A. Seeger, Ed.) içinde (ss. 183-195). Calcutta: Seagull Books.
- Lomax, A. (1978). *Folk Song Style and Culture*. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.
- Mackinlay, E. (2015). Decolonization and Applied Ethnomusicology: "Story-ing" the Personal-Political-Possible in Our Work. *The Oxford Handbook of Applied Ethnomusicology* (S. Pettan and J. Tilton, Ed.) içinde (ss. 379-398). New York: Oxford University Press.
- Margolies, D. S. (2011). Transmission of Texas-Mexican Conjunto Music in the 21st Century. *International Journal of Intangible Heritage*, 6, 26-33.
- Nettl, B. (2010). *Nettl's Elephant*. Urbana, Springfield and Chicago: University of Illinois Press.
- Performing Arts. UNESCO. 28 Ocak 2016 tarihinde <http://www.unesco.org/culture/ich/en/performing-arts-00054> adresinden erişildi.
- Ramsten, M. (2002). New Roles for Sound Archives with a Focus on Ethnomusicological Sound Recordings. *Music Archiving in the World* (G.

- Berlin and A. Simon, Ed.) içinde (ss. 66-69). Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung.
- Roberts, H. H. (1933). *Form in Primitive Music; An Analytical and Comparative Study of the Melodic Form of Some Ancient Southern California Indian Songs*. New York: American Library of Musicology W. W. Norton.
- Sachs, C. (1943). *The Rise of Music in the Ancient World, East and West*. New York: W. W. Norton & Company.
- Sakaoğlu, S. (1992). Bir Folklor Arşivi Kuruyoruz. *Türk Dili*, 489, 247-255.
- Saygun, A. A. (1938). *Halk Türküleri: Yedi Karadeniz Türküsü ve Bir Horon*. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.
- Schüller, D. (2004). Technology for the Future. *Archives for the Future: Global Perspectives on Audivisual Archives in the 21st Century* (A. S. Chaudhuri and A. Seeger, Ed.) içinde (ss. 14-70). Calcutta: Seagull Books.
- Seeger, A. (2002). Archives as Part of Community Traditions. *Music Archiving in the World* (G. Berlin and A. Simon, Ed.) içinde (ss. 42-47). Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung.
- Seeger, C. (1986). The Role of Sound Archives. *Ethnomusicology*, 30(2), 262-276.
- Simon, A. (2002). The Concept of Berlin Phonogramm Archiv and the Preservation of Unwritten Music. *Music Archiving in the World* (G. Berlin and A. Simon, Ed.) içinde (ss. 32-40). Berlin: Verlag für Wissenschaft und Bildung.
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. UNESCO. 29 Ocak 2016 tarihinde <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> adresinden erişildi.
- Sound Archives of the CNRS*. CNRS. 28 Ocak 2016 tarihinde <http://archives.crem-cnrs.fr/> adresinden erişildi.
- Sun, M. (1967). TRT Birinci Folklor Derleme Gezisi. *Türk Folklor Araştırmaları*, 4(221), 4607-4608.
- Şenel, S. (2016). Dâru’l-Elhân Heyeti Tarafından “Fonograf”la Derlenen İlk Türkü. *Musiki Dergisi*. 28 Ocak 2016 tarihinde <http://www.musikidergisi.net/?p=1218> adresinden erişildi.
- TRT Müzik Dairesi Başkanlığı. Türk Halk Müziği ve Oyunlarından Sorumlu Müdürlük*. TRT. 28 Ocak 2016 tarihinde (http://trtmuzikdairesibaskanligi.com/5099/BASKANLIGIMIZ/Turk_Halk_Muzigi_Mudurlugu). adresinden erişildi.
- Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik*. Resmi Gazete. 29 Ocak 2016 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091020-7.htm> adresinden erişildi.
- UCSB Cylinder Audio Archive*. UCSB. 28 Ocak 2016 tarihinde <http://cylinders.library.ucsb.edu/> adresinden erişildi.
- Uysal, A. E. (1981). Amerika Birleşik Devletleri’nde Sözlü Türk Halk Hikayeleri Arşivi. *Milli Kültür*, II(11), 25-28.

- Ülkütaşır, M. Ő. (1973). *Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Wallaschek, R. (1893). *Primitive Music; An Inquiry into the Origin and Development of Music, Songs, Instruments, Dances, and Pantomimes of Savage Races, with Musical Examples*. London-New York: Longmans, Green, and Co.